

УМОВИ АКТИВІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА-ПЕДАГОГА

TERMS OF ACTIVATION OF PROFESSIONAL SOCIALIZATION OF THE FUTURE PEDAGOGUE

У статті висвітлено питання професійної соціалізації майбутнього викладача-педагога. Доведено, що навчання у вищому педагогічному навчальному закладі – це важливий етап професійної соціалізації. Соціалізацією у вищому навчальному закладі необхідно керувати, а також треба створювати оптимальні педагогічні умови для її ефективності. Обґрунтовано умови активізації соціалізації майбутніх педагогів-викладачів у процесі професійної підготовки. Такими умовами є участь в органах студентського самоврядування, залучення студентів до науково-дослідницької діяльності та формування професійної позиції.

Ключові слова: майбутній викладач-педагог, професійна соціалізація, умови професійної активізації, студентське самоврядування, науково-дослідна діяльність, позиція.

В статье освещены вопросы профессиональной социализации будущего преподавателя-педагога. Доказано, что обучение в высшем педагогическом учебном заведении – это важный этап профессиональной социализации. Социализацией в высшем учебном заведении необходимо управлять, а также нужно создавать оптимальные педагогические условия для ее эффективности. Обоснованы условия активизации социализации

будущих педагогов-преподавателей в процессе профессиональной подготовки. Такими условиями являются участие в органах студенческого самоуправления, привлечение студентов к научно-исследовательской деятельности и формирование профессиональной позиции.

Ключевые слова: будущий преподаватель-педагог, профессиональная социализация, условия профессиональной активизации, студенческое самоуправление, научно-исследовательская деятельность, позиция.

The article deals with the issues of professional socialization of the future teacher-pedagogue. It is proved that studying at a higher educational institution is an important stage in professional socialization. Socialization at a higher educational establishment needs to be managed and optimal pedagogical conditions for its effectiveness should be created. The conditions of activation of future teacher-lecturer's socialization in the process of professional training, participation in student self-government, involvement of students in research activities and formation of a professional position have been substantiated.

Key words: future teacher-pedagogue, professional socialization, conditions for activation of professional activation, student self-government, research activity, position.

УДК 37.03:316

Фірсова І.В.,
здобувач кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
Центральноукраїнського державного
педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Процес професійної соціалізації студентської молоді набуває сьогодні особливого значення, оскільки визначає перспективи розвитку вищої освіти. Студентський вік є сприятливим для засвоєння соціального досвіду, активної суспільно значущої діяльності. Вищий навчальний заклад як інститут соціалізації є сферою діяльності людини, якість якої визначається якістю викладання, організацією виховної діяльності, системою соціальних зв'язків, які існують у навчальному закладі між суб'єктами соціалізації, впровадженню інноваційних технологій, рівнем інформатизації тощо. Від рівня цих характеристик залежить не тільки результат діяльності вищого навчального закладу, а й ефективність процесу соціалізації. Отже, проблема підготовки майбутніх викладачів, що засвоїли цінності, норми, установки, зразки поведінки педагогічної професії, зумовлює необхідність удосконалення системи вищої педагогічної освіти як важливого інституту професійної соціалізації.

Палітра оцінок, поглядів, підходів, концепцій соціалізації достатньо різноманітна. Але дати вичерпну відповідь на питання, які й становлять проблему соціалізації (зокрема, професійної) людини, можна тільки на шляхах інтеграції наукового знання і цілісного підходу до дитини, а також за умови орієнтації на гуманізацію самої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У педагогічній науці соціалізація є предметом стійкого наукового інтересу. Так, концепції соціалізації, виховання й розвитку особистості дитини вивчалися у дослідженнях В. Біблера, Б. Вульфома, В. Давидова, І. Іванова, Д. Колесова, В. Коротова, В. Краєвського, А. Петровського, Д. Ельконіна та інших. Дослідженню проблем становлення особистості та її соціалізації присвятили свої праці Т. Алексеєнко, Є. Ануфрієв, Л. Буєва, М. Глухова, С. Гольдентріхт, Г. Смирнов, А. Мудрик та інші. Соціально-психологічні аспекти соціалізації з урахуванням вікових особливостей розглядали В. Абраменкова, К. Абульханова-Славська, І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, І. Кон, О. Леонтьєв, Д. Фельдштейн.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на усебічне висвітлення цього питання у науковій літературі, умови соціалізації майбутнього викладача-педагога висвітлені неповно.

Мета статті – розкрити умови активізації професійної соціалізації майбутнього викладача-педагога.

Виклад основного матеріалу. Соціалізація – це складний і тривалий процес включення індивіда до системи соціальних зв'язків та відносин, його активної взаємодії з оточенням. Завдяки

цьому процесу він засвоює зразки поведінки, соціальні норми і цінності, необхідні для його успішної життєдіяльності у суспільстві. Соціалізація може відбуватися як в умовах стихійного впливу на особистість різноманітних життєвих обставин, так і в умовах виховання [8, с. 373].

Ми погоджуємося із В.В. Радулом, що у процесі соціалізації особистість ніби приміряє на себе і виконує різні ролі, які називаються соціальними. Через ролі особистість має можливість виявити себе. За динамікою ролей, що виконуються, можна отримати уявлення про входження в соціальний світ. Про досить хороший рівень соціалізації свідчить здатність людини входити до різних соціальних груп органічно, без демонстративності і без самоприниження [9, с. 14].

Навчання у вищому навчальному закладі – це етап професійної соціалізації особистості, ефективність якої визначає її подальшу соціалізацію. Професійною соціалізацією у вищому педагогічному навчальному закладі необхідно керувати, а також треба створювати оптимальні умови для її ефективності.

У довідковій літературі поняття «умова» визначається як необхідна обставина, що уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь [2, с. 1506]. Ми поділяємо думку Т. Каминіної, яка розглядає педагогічну умову як сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених у педагогіці завдань. До педагогічних умов належать лише ті, що спеціально створюються в педагогічному процесі, реалізація яких забезпечує ефективний його перебіг [4, с. 63].

Проведений теоретичний аналіз змісту професійної соціалізації майбутніх викладачів-педагогів та вимог до їхньої професійної діяльності дозволяє нам виокремити такі педагогічні умови: участь в органах студентського самоврядування, залучення студентів до науково-дослідницької діяльності та формування професійної позиції.

Коротко зупинимось на розкритті змісту визначених умов. Однією з умов успішної соціалізації є науково-дослідна діяльність студентів. Навчання у вищому навчальному закладі – це етап професійної соціалізації особистості, ефективність якої визначає її подальшу соціалізацію. Вузівською соціалізацією необхідно керувати, а також треба створювати оптимальні педагогічні можливості для її ефективності. Однією з умов успішної соціалізації є соціально зумовлені зміст і організація роботи у вузі, тобто оновлення системи соціальних зв'язків, які існують у навчальному закладі між суб'єктами соціалізації, а отже, всього освітнього процесу.

В умовах соціально-економічного реформування, безперервного оновлення і розвитку системи освіти під впливом науково-технічного та

гуманітарного прогресу, конкуренції на ринку праці і освітніх послуг головним завданням освітніх установ сьогодні стає підготовка конкурентоспроможних фахівців, здатних виробляти і розвивати нові ідеї, творчо мислити, адаптуватися і успішно працювати у суспільстві, що динамічно розвивається. Однією з найважливіших вимог сучасного етапу розвитку університетської підготовки є розвиток науково-дослідної діяльності студента.

Активне залучення студентів до науково-дослідної діяльності – вимога часу. Останні тенденції розвитку педагогічної думки вимагають переусвідомити традиційне розуміння освіти: освіта сьогодні розглядається не як процес передавання певної суми знань, а як постійний процес оволодіння основними освітніми принципами, в якому студент відіграє активну роль. Мета організації науково-дослідної діяльності студента – надання максимальної можливості для розвитку особистості, творчої індивідуальності, розвитку творчих здібностей та активізації розумової діяльності, формування потреби безперервного самостійного поповнення знань, а також для активізації професійної соціалізації. Науково-дослідна діяльність вдосконалює не лише інтелектуальний рівень, а й формує специфічні навички та звички, відповідний склад мислення та спілкування.

Науково-дослідна діяльність дозволяє поглибити професійне спрямування освіти, виховувати фахівців з високим творчим потенціалом і впливає на формування соціально-професійної зрілості майбутніх фахівців.

Сучасне суспільство особливо потребує фахівців, здатних до прийняття нестандартних рішень, активної участі в інноваційних процесах, готових компетентно вирішувати дослідницькі завдання. Молодий фахівець повинен бути здатним до системної дії у професійній ситуації, до аналізу і проєктування своєї діяльності, власних дій в умовах невизначеності, володіти прагненням до самовдосконалення (самопізнання, самоконтролю, самооцінки, саморегуляції і саморозвитку) і прагнути до творчої самореалізації.

Науково-дослідна діяльність студентів здійснюється за такими напрямками: 1) навчально-дослідна, що є невід'ємним елементом навчального процесу та входить до календарно-тематичних і навчальних програм як обов'язкова для всіх студентів; 2) науково-дослідна робота, що здійснюється поза навчальним процесом у межах студентського науково-творчого товариства [5, с. 38].

Форми науково-дослідної роботи, що здійснюються майбутніми викладачами-педагогами згідно з навчальними планами під керівництвом викладачів:

- написання рефератів з різних дисциплін;
- виступ з науковими доповідями і повідомленнями на семінарах, практичних заняттях;

- підготовка та захист кваліфікаційних робіт;
- виконання завдань дослідницького характеру під час асистентської практики.

Науково-дослідна робота майбутніх викладачів-педагогів у позанавчальний час включає такі види:

- робота в наукових товариствах і проблемних групах;
- участь в науково-дослідних роботах кафедри;
- виступи з доповідями і повідомленнями на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях;
- участь в олімпіадах і конкурсах на кращу наукову роботу;
- написання статей за результатами проведених досліджень.

Щоб участь у науково-дослідній діяльності сприяла активізації професійної соціалізації майбутнього викладача-педагога, вона має бути вмотивована, тобто має враховувати наукові інтереси студентів, специфіку їх майбутньої професійної діяльності, має приносити реальну наукову та прикладну користь і має здійснюватися під керівництвом досвідчених науковців та обов'язково повинна мати системний характер.

Науково-дослідна діяльність дозволяє поглибити професійне спрямування освіти, виховувати фахівців з високим творчим потенціалом і впливає на формування соціально-професійної зрілості майбутніх викладачів-педагогів.

Наступною умовою успішної соціалізації майбутніх викладачів-педагогів є участь в органах студентського самоврядування.

Відповідно до статті 40 Закону України «Про вищу освіту» у вищих навчальних закладах та їх структурних підрозділах має діяти студентське самоврядування, яке є невід'ємною частиною громадського самоврядування відповідних навчальних закладів. Студентське самоврядування – це право і можливість студентів вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь у керуванні вищим навчальним закладом [7].

Участь в органах студентського самоврядування надає рівні можливості студентам. Активна участь у студентських громадських організаціях сприяє усвідомленню й утвердженню себе як «ми». Спочатку «ми» – це студенти одного факультету, університету, потім «ми» – представники професії. Активна участь у громадському житті університету, об'єднання спільними інтересами, завданнями, цілями сприяють формуванню позитивного ставлення до університету, що зумовлює зростання престижу майбутньої професії.

Показниками розвитку соціальної активності студентів є свідоме прагнення до суспільно корисної роботи, розуміння суспільної важливості осо-

бистої участі, почуття відповідальності, самовиховання і самоосвіта.

У самоврядуванні студент реалізується як активний творчий діяч, формує способи і методи здійснення та перетворення дійсності через вільний вибір та волю.

Основним мотивом розвитку студента в управлінській діяльності є його бажання виявити здібності, талант, реалізуватися в діяльності. Отже, задоволення своїх потреб та здібностей у професії визначає спрямованість діяльності особистості як суб'єкта врядування.

Однією з умов успішної соціалізації майбутніх викладачів-педагогів є сформованість професійної позиції педагога, яка є свідченням його професіоналізму та передумовою особистісного самовдосконалення. Варто зазначити, що поняття «позиція» є міждисциплінарним і має багато значень, які відображають різні аспекти досліджуваного феномену.

Важливим є зауваження В. Сластьоніна про те, що професійна позиція вчителя є засобом його самовираження як активного суб'єкта педагогічної діяльності. Саме через позицію вчитель здатен виражати свій інтелект, емоції, почуття, волю, професійні переконання, темперамент, характер і формувати на цій основі систему ставлень до педагогічної діяльності й професійного оточення. Дослідник зазначає, що через професійну позицію вчитель реалізує вимоги й очікування суспільства, а також власні мотиви діяльності, свої цінності, мету, світоглядні ідеали. [10, с. 27].

Слід зазначити, що науковці ототожнюють поняття «позиція» і «роль», наголошуючи на тому, що у своїй позиції вчитель реалізує різноманітні професійні ролі, виявляючи власну творчість й індивідуальність. Такі ролі можуть демонструвати багатогранність ставлення педагога до учнів і професійного оточення. Це ставлення може бути товаришським, наставницьким, просвітницьким, дослідницьким. Також ролі висвітлюють мету діяльності вчителя (бути кумиром для учнів, порадиником, взірцем, гарним оратором, опікуном, критиком, контролером, вихователем, користуватись повагою серед учнів, колег і батьків, утверджувати свій авторитет) [3, с. 22].

У контексті нашого дослідження важливо, що професійну позицію особистості в аспекті соціологічних досліджень розглядають як стійкі системи ставлень людини до себе й до іншої людини, до свого становища в системі соціальних відносин у трудовому процесі. Необхідність її формування обґрунтовано доцільністю розвитку в кожній людині різноманітних форм самовираження у стосунках із навколишнім світом [1].

Поняття «позиція», «професійна позиція» у соціологічному напрямі визначають як:

– узагальнену характеристику становища індивіда у статусно-рольовій внутрішньогруповій структурі;

– професійну позицію, у яку інтегруються різні соціальні позиції особистості як прояви її змістового наповнення;

– характеристику суспільних і міжособистісних відносин людини;

– прояв соціальної активності, стилю поведінки;

– ставлення до соціальної й професійної діяльності [6, с. 13].

В.В. Радул зазначає, що у процесі соціалізації особистість ніби приміряє на себе і виконує різні ролі, які називаються соціальними. Через ролі особистість має можливість виявити себе. За динамікою ролей, що виконуються, можна отримати уявлення про входження в соціальний світ. Про досить хороший рівень соціалізації свідчить здатність людини входити до різних соціальних груп органічно, без демонстративності і без самоприниження [9, с. 14]. Майбутній викладач у процесі фахової підготовки може виконувати різні соціальні ролі й займати різні позиції.

Висновки. Отже, навчання у вищому педагогічному навчальному закладі – це важливий етап професійної соціалізації майбутнього викладача-педагога. Соціалізацією у вищому навчальному закладі необхідно керувати, а також необхідно створювати оптимальні педагогічні умови для її ефективності. Умовами успішної соціалізації майбутніх педагогів-викладачів у процесі професійної підготовки є участь в органах студентського самоврядування, залучення студентів до науково-дослідної діяльності та формування професійної позиції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абульханова-Славская К.А. Активность и сознание личности как субъекта деятельности. Психология личности в социалистическом обществе. М.: Наука, 1989. С. 110–133.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

3. Грицькова Н.В. Формування соціально-професійної мобільності майбутніх учителів в освітньому просторі вищого навчального закладу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2013. 22 с.

4. Камынина Т.П. Формирование учебно-проектной деятельности студента в образовательном процессе: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Оренбург, 2006. 200 с.

5. Кловак Г.Т. Основи педагогічних досліджень: навчальний посібник для вищих педагогічних навчальних закладів. Чернігів: Чернігівський державний центр науково-технічної і економічної інформації, 2003. 260 с.

6. Літовка О.П. Формування професійної позиції майбутнього вчителя в процесі фахової підготовки у педагогічному коледжі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Старобільськ, 2016. 244 с.

7. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII (редакція станом на 01.01.2018) / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 25.04.2018)

8. Психологический словарь / под. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. М.: Политиздат, 1990. 494 с.

9. Радул В.В., Галета Я.В. Основи соціалізації особистості: навчальний посібник. Кіровоград: ФОРМ Александрова М.В., 2013. 232 с.

10. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика: учеб. пособие. М.: Академия, 2003. 576 с.